

PAPER DETAILS

TITLE: BIREYSEL BASVURUDA ANAYASAL VE KISISEL ÖNEM KRITERİ VE ANAYASA
MAHKEMESİNİN İS YÜKÜ SORUNU BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

AUTHORS: İsmail DEMİRCİ

PAGES: 355-393

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2887775>

BİREYSEL BAŞVURUDA ANAYASAL VE KİŞİSEL ÖNEM KRİTERİ VE ANAYASA MAHKEMESİNİN İŞ YÜKÜ SORUNU BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

*The Criterion of Constitutional and Personal Significance in Individual
Application and Its Examination in terms of the Case-load of the Constitutional
Court*

Arş. Gör. İsmail DEMİRCİ*

ÖZ

Anayasa Mahkemesinin (AYM) gittikçe artan iş yükü, mahkemenin etkin ve verimli çalışması bakımından endişelerin oluşmasına yol açmıştır. AYM istatistikleri incelendiğinde bireysel başvuruların iş yükünün artışında ciddi etkisinin olduğu görülmektedir. Nitekim güncel verilere göre derdest bireysel başvuru sayısı 121.977'dir. Temel hak ve özgürlüklerin korunmasında önemli bir rol üstlenen bireysel başvuru yolunun etkinliğini yitirmesini önlemek için iş yükü sorununun çözümüne yönelik yasal reformlar yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada, kabul edilebilirlik kriterlerinden olan anayasal ve kişisel önem koşulu, iş yükü sorunu ekseninde tartışılmakta ve alternatif çözüm önerileri değerlendirilmektedir. Çalışmada, iş yükü sorunu istatistiksel veriler aracılığıyla analiz edilmiş, anayasal ve kişisel önem kriteri Türk hukuku ve karşılaştırmalı hukuk kapsamında incelenerek AYM'nin yaklaşımı ortaya konmuş ve anayasal ve kişisel önem kriteri, iş yükü sorunu bağlamında incelenerek alternatif çözüm önerileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesinin iş yükü, bireysel başvuru, anayasal önem, kişisel önem, de minimis.

* Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı,
demirciismail@gantep.edu.tr-ORCID: 0000-0003-4293-8323

ABSTRACT

The increasing case-load of the Constitutional Court has led to concerns about its effective and efficient functioning. In consideration of the statistics, it is seen that individual applications have a serious effect on the increase in the case-load. As a matter of fact, according to current data, the number of pending individual applications is 121.977. In order to prevent the individual application remedy, which plays an important role in the protection of fundamental rights and freedoms, from being no longer an effective venue, legal reforms should be made to solve the case-load problem. In this study, the criterion of constitutional and personal significance, which is among the acceptability criteria, is discussed on the axis of the case-load problem, and alternative solutions are discussed. In the study, the case-load problem is analysed through statistical data, the criterion of constitutional and personal significance is examined within the scope of Turkish Law and comparative law, and the Constitutional Court's approach is elucidated, and alternative solutions are discussed by examining the criterion of constitutional and personal significance in the context of the case-load problem.

Keywords: Caseload of the Constitutional Court, individual application, constitutional significance, personal significance, *de minimis*.

GİRİŞ

Temel hak ve özgürlüklerin tanınmasının yanı sıra bu hak ve özgürlükleri etkili bir şekilde koruyacak başvuru yollarının da oluşturulması gerekmektedir. Şüphesiz bu etkili korumayı sağlayacak en önemli yol anayasa yargısı kurumudur¹. Anayasa yargısı kapsamında ise bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından özel bir yere sahiptir². Bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlali hâlinde olağan hukuk yollarını tükettikten sonra başvurabilecekleri yargısal bir makâmın olması, hukuk devletinin somut bir görünümünü oluşturmaktadır³. 12 Eylül 2010 tarihli halk oylamasıyla onaylanan 07/05/2010 tarihli ve 5982 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu'yla bireysel başvuru yolunun hukuk sistemimize girmesi, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından bir dönüm noktası olmuştur.

Temel hak ve özgürlüklerin güvencesinde bireysel başvuru yolunun öngörülmesi kadar AYM'nin bireysel başvuruları etkili bir şekilde karara bağlayabileceği çalışma koşullarına sahip olması da gerekmektedir. Zira AYM'nin iş yükü sorunu, başvuruların etkin çözümü bakımından endişeler yaratmaktadır. Güncel istatistiklere göre derdest bireysel başvuru sayısı 121.977'dir⁴. Bireysel başvuru yolunun etkinliğini yitirmesini önlemek için başvuru sayısını mahkemenin çalışma koşullarıyla uyumlu hâle getirecek reformların yapılması gerekmektedir⁵.

¹ Atar, Y. (2021). *Türk Anayasa Hukuku*, 14. Baskı, Ankara: Seçkin Yay., s. 153.

² Gözler, K. (2021). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 26. Baskı, Bursa: Ekin Yay., s. 143; Eren, A. (2021). *Anayasa Hukuku Dersleri*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yay., s. 556; Anayasa yargısı şemsiyesi altında diğer hukuki yolların temel işlevi anayasal düzenin korunması iken, bireysel başvuru yolu, temel hak ve hürriyetlerin korunmasını önceleyerek anayasa hukukunun gelişmesine katkı sağlamakta ve gerek bireyler gerek devlet organları bakımından eğitici ve önleyici bir etki göstermektedir. Konu hakkında bkz. Göztepe, E. (2011). "Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 95, s. 17-18.

³ Karaarslan, A. (2020). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usulü ve Uygulama Sorunları*, İstanbul: On İki Levha Yay., s. 29.

⁴ İlgili istatistikler için bkz. https://www.anayasa.gov.tr/media/8309/bb_2022_3_tr.pdf (Erişim Tarihi: 04/12/2022)

⁵ Nitekim AYM Başkanı Sn. Zühtü Arslan, 28.03.2022 ve 13.06.2022 tarihli "Adli Yargıda Bireysel Başvuru Kararları ve İhlalin Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması" konulu bölge toplantılarında yaptığı açık konuşmalarında iş yükü sorununun bireysel başvuru kurumunu felç etme potansiyeli taşıdığını vurgulayarak bireysel başvuru kurumunun geleceğinin iş yükü sorununun çözümüne bağlı olduğunu ifade etmiştir. İlgili konuşmalar için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/adli-yargida-bireysel-basvuru-kararlari-ve-ihlalin-sonuclarinin-ortadan-kaldirilmesi/>, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/ana-yasa-mahkemesinin-ihlal-kararlarinin-etkileri/> (Erişim Tarihi: 23/08/2022)

İş yükü sorununun çözümü açısından kabul edilebilirlik kriterlerinin özel bir önemi bulunmaktadır. Nitekim bireysel başvuru yolunun köklü bir geçmişe sahip olduğu ülkeler incelendiğinde iş yükü sorunun çözümü amacıyla kabul edilebilirlik kriterlerine başvurulduğu görülmektedir. Kabul edilebilirlik kriterleri⁶, bir tür filtreleme işlevi görerek önemsiz olan ve kriterleri sağlamayan başvuruların esastan incelenmeksizin kabul edilemez bulunmasını sağlamaktadır⁷. Bu yönüyle iş yükünü azaltmakta⁸ ve bireysel başvuru yolunun etkinliğini sağlamada önemli bir işlev görmektedir. Türk hukukunda da bireysel başvuru usulünün başlangıcından itibaren esasa ve usule ilişkin kabul edilebilirlik kriterleri öngörülmüştür. Bu kriterlerden birisi de 30/03/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun m. 48/2 ve 12/07/2012 tarihli ve 28351 sayılı Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 80/2'de düzenlenen anayasal ve kişisel önem kriteridir⁹. İlgili hükümler gereği anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurusunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular, insan haklarına saygı gerekli kılmıyorsa kabul edilemez bulunabilir. İlgili hükümlerden de de anlaşıldığı üzere mahkemenin bir başvuruyu kabul edilemez bulması için anayasal önemin olmaması yeterli değildir. Aynı zamanda kişinin önemli bir zarara uğramamış olması da gerekmektedir. Dolayısıyla başvurunun yalnızca anayasanın uygulanması ve yorumlanması, temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımaması, kabul edilemez bulunması için yeterli değildir.

⁶ 6216 sayılı Kanun m. 48 hükmü uyarınca başvurular hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için m. 45-47'de öngörülen şartların sağlanması gerekir. Aksi takdirde başvuru kabul edilemez bulunacak ve esas incelemesine geçilmeyecektir. Konu hakkında öğretideki tartışmalar ve detaylı bilgi için bkz. Güveyi, N. (2015). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Aşamaları*, İstanbul: On İki Levha Yay., AYM'nin yaklaşımı ve kararları çerçevesinde konuyu incelemek için bkz. Koç, M. İ. ve Kaplan, R. (Editör) (2017). *Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yay.

⁷ Efe, M. (2016). *Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında: Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları*, Ankara, Seçkin Yay., s. 117.

⁸ Kabul edilebilirlik aşamasında detaylı incelemelerin hatta belirli durumlarda yüzeysel bir esas incelemesinin dahi yapılması nedeniyle iş yükünün azalmadığı noktasında bir eleştiri yapılabilir. Ancak bu incelemelerin büyük ölçüde komisyonlar tarafından yapılması nedeniyle kanaatimizce bölümlerin iş yükü ciddi ölçüde azalmakta ve kriterler olumlu bir etki sağlamaktadır.

⁹ Anayasal ve kişisel önem kriterinin ve daha geniş çerçevede önemli zarar ölçütünün kapsamlı bir şekilde ele alındığı ve bir çalışma için bkz. Doğan, Z. P. (2021). *Bireysel Başvuru Usulünde Önemli Zarar Ölçütü*, İstanbul: On İki Levha Yay.

AYM Başkanı Sn. Zühtü Arslan, 1 Mart 2022 tarihinde “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri” konferansında yaptığı konuşmada yasal bir değişiklikle anayasal önem kriterinin müstakil bir kabul edilemezlik kriteri olarak belirlenmesinin mahkemenin iş yüküyle mücadelede önemli etkisinin olacağını vurgulamıştır¹⁰. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, anayasal ve kişisel önem kriterini Türk hukuku ve karşılaştırmalı hukuk bağlamında inceleyerek AYM’nin yaklaşımını ortaya koymak ve anayasal önem kriterinin müstakil bir kriter olarak kabul edilmesinin olası etkilerini değerlendirerek alternatif çözüm önerilerini tartışmaktır. Çalışmada öncelikle bireysel başvuruda iş yükü sorunu AYM istatistikleri çerçevesinde incelenecek ve anayasal ve kişisel önem kriteri Türk Hukuku ve karşılaştırmalı hukuk kapsamında açıklanacaktır. Ardından konuya ilişkin AYM’nin yaklaşımı içtihatlar ışığında incelenecek ve anayasal önem kriterinin kişisel önem kriterinden ayrılarak müstakil bir kabul edilebilirlik kriteri olarak belirlenmesinin etkileri ve alternatif çözümler üzerinde durulacaktır.

I. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURUDA İŞ YÜKÜ

AYM istatistiklerine bakıldığında, bireysel başvuruların mahkemenin iş yükünün artışıyla önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu istatistikler çerçevesinde 2012 yılından itibaren yapılan ve sonuçlandırılan başvuru sayıları şu şekildedir:

Yıl	Yapılan Başvuru	Oran	Sonuçlandırılan Başvuru	Oran	Yapılan Başvuru Karşılama Oranı
2012	1.342	%0,3	4	%0	%0
2013	9.897	%2,2	4.924	%1,5	%50
2014	20.578	%4,6	10.926	%3,3	%53
2015	20.376	%4,5	15.368	%4,7	%75
2016	80.756	%17,9	16.089	%4,9	%20

¹⁰ Konuşmanın tam metni için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuruda-is-yuku-meselesi/> (Erişim Tarihi: 11/05/2022)

2017	40.530	%9,0	89.651	%27,3	%221
2018	38.186	%8,5	35.356	%10,8	%93
2019	42.971	%9,5	39.376	%12,0	%92
2020	40.402	%9,0	45.414	%13,8	%112
2021	66.121	%14,7	45.321	%13,8	%69
2022/3	89.014	%19,8	25.767	%7,9	%29

Tablo 1: Yıllara göre yapılan ve sonuçlandırılan başvuru sayıları¹¹.

İlgili tablo incelendiğinde, başvuru sayısında 2016 yılından itibaren artış yaşandığı görülmektedir. Ancak 2021 yılıyla birlikte özellikle 2022 yılında yapılan başvuru sayıları, AYM'nin iş yükü sorunun kontrol edilemez bir noktaya doğru gittiğini göstermektedir. Bireysel başvuru yolunun geleceği bakımından iş yükü sorununun çözülmesi elzemdir.

Daha önce de vurgulandığı üzere kabul edilebilirlik kriterlerinin iş yükünün azaltılmasında önemli etkileri olduğunu söylemek mümkündür. İstatistiklere bakıldığında bu kriterlerin iş yükünü azaltmadaki etkisi daha iyi anlaşılmaktadır:

Yıl	Kabul Edilemezlik Karar Oranı
2018	%88,4
2019	%90
2020	%89
2021	%86,5
2022/3	%86,5

Tablo 2: Yıllara göre verilen kabul edilemezlik kararları¹².

¹¹ Tablo, Anayasa Mahkemesinin internet sitesinden alınmıştır. İstatistikler için bkz. https://www.anayasa.gov.tr/media/8309/bb_2022_3_tr.pdf (Erişim Tarihi: 04/12/2022)

¹² Veriler, Anayasa Mahkemesinin internet sitesinden alınmıştır. İstatistikler için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru/> (Erişim Tarihi: 16/04/2022)

İlgili tablodan da anlaşıldığı üzere yapılan başvuruların birçoğu kabul edilebilirlik aşamasını geçememektedir. Bu bağlamda kabul edilebilirlik kriterleri AYM'nin iş yükünü önemli ölçüde azaltmakta, yalnızca önemli olan ve koşulları sağlayan başvuruların esastan incelenmesinin önünü açmaktadır. Bu kriterlerden olan anayasal ve kişisel önem kriterinin de iş yükü sorunun çözümünde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

II. BİREYSEL BAŞVURUDA ANAYASAL VE KİŞİSEL ÖNEM KRİTERİ

6216 sayılı Kanun m. 48/2 uyarınca “Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurusunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.” 28351 sayılı Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 80/2 uyarınca “Bölümler ya da Komisyonlar; yukarıdaki fıkarda belirtilen nitelikteki bir başvuruyu, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hâllerde incelemeye devam edebilir.” İlgili hükümler uyarınca mahkeme, anayasal ve kişisel önemden yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir. Anayasal ve kişisel önem kriteri, hukuk düzeninin ve yargıcın küçük işlerle ilgilenmeyeceğini ifade eden *de minimis* ilkesiyle açıklanmaktadır.

Belirli yargı alanlarında bazı zarar türleri “hayatın bir gerçeği” olarak görülmekte ve mağdurun bu tür zararlara katlanması gerektiği belirtilmektedir¹³. *De minimis* ilkesinin de bu bağlamda ortaya çıktığını söylemek mümkündür¹⁴. Bahsi geçen ilkenin belirli bir ağırlığa ulaşmayan zararların mahkeme tarafından incelenmemesi esası üzerine bina edildiği söylenebilir. İlkenin usule ve esasa ilişkin iki işlevi bulunmaktadır. Usule ilişkin işlevi ifade eden *de minimis non curat praetor* ilkesi, yargıcın önemsiz ve küçük işlerle ilgilenmeyeceği anlamına gelmekteyken¹⁵, esasa ilişkin işlevi ifade eden *de minimis non curat lex* ilkesi hukukun önemsiz şeylerle ilgilenmeyeceğini belirtmektedir¹⁶.

¹³ Van Boom, W. H. (2009). “De Minimis Non Curat Praetor: Redress For Dispersed Trifle Rosses” *Journal Of Comparative Law*, Vol. 4, No. 2, s. 171.

¹⁴ a.g.e. s. 171.

¹⁵ Şirin, T. (2018). *Bireysel Başvuru Usul Hukuku*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-7, s. 217.

¹⁶ Veech, M. L. ve Moon, C. R. (1947). “De Minimis Non Curat Lex” *Michigan Law Review*, Vol. 45, No. 5, s. 537-538.

Anayasal ve kişisel önem kriteri *de minimis* ilkesinin usulü işlevi olan *de minimis non curat praetor* ilkesiyle ilişkilendirilmektedir¹⁷. AYM de anayasal ve kişisel önem kriterinin *de minimis non curat praetor* ilkesinden doğduğunu belirtmiştir¹⁸. Nitekim *de minimis non curat lex* ilkesi bizzat kanun koyucunun iradesinden kaynaklanmaktayken (örneğin yargısal makamlara başvuru için getirilen parasal sınır) *de minimis non curat praetor* ilkesi yargı organlarına takdir yetkisi vermektedir¹⁹. Anayasal ve kişisel önem kriteri de mahkemeye takdir yetkisi tanıdığı için *de minimis non curat praetor* ilkesi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu ilke kapsamında değerlendirildiğinde bireysel başvurunun AYM tarafından incelenmesi için hak ihlalinin belirli bir ağırlık düzeyine ulaşması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Zira önemsiz başvuruların mahkemenin iş yükünü artırarak asıl işlevine odaklanmasını engellediği düşünülmektedir²⁰.

Anayasal ve kişisel önem kriterinin neyi amaçladığının anlaşılması için bireysel başvuru yolunun işlevlerinin de izahı gerekmektedir. Bireysel başvurunun objektif ve sübjektif olmak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır. Objektif işlev, hukuk düzeninin korunması ve anayasa hukukunun geliştirilmesi konusunda bireysel başvurunun yerine getirdiği işlevi ifade etmektedir²¹. AYM kararlarının anayasal düzenin korunması ve içtihatların geliştirilmesine katkı sağlaması, hukuk uygulayıcılarına ve kamu gücünü kullanan makamlara yol göstermesi, bireysel başvurunun objektif işlevini teşkil etmektedir²². Bireysel başvurunun sübjektif işlevi ise temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlalin ortadan kaldırılması ve başvuru bakımından bireysel adaletin sağlanmasını ifade etmektedir²³. Bu kapsamda sübjektif işlev, kararların başvuru bakımından doğurduğu sonucu esas almaktadır.

Bireysel başvurunun işlevleri ile anayasal ve kişisel önem kriteri birlikte değerlendirildiğinde, kriterin özellikle anayasal önem boyutuyla

¹⁷ Dursun, H. İ. (2018). *Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Sebepleri*, Ankara: Seçkin Yay., s. 261.

¹⁸ K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016, § 47.

¹⁹ Doğan, Z. P. (2021). s. 9.

²⁰ Yılmazoğlu, Y.E. (2019). *Bireysel Başvuru Rehberi*, Ankara: Adalet Yay., s. 105.

²¹ Göztepe, E. (1998). *Anayasa Şikâyeti*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., s. 17.

²² Baykan, M. (2020). *Anayasa Mahkemesi'ne Yapılan Bireysel Başvuruların Ön İncelemesi ve Kabul Edilebilirliği*, Ankara: Seçkin Yay., s. 29.

²³ Efe, M. (2016). s. 334.

bireysel başvurunun sübjektif işlevine nazaran objektif işlevini ön plana çıkarmayı amaçladığı anlaşılmaktadır²⁴. Nitekim anayasanın uygulanması ve yorumlanması, temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyan başvuruların karara bağlanması, kararların “genel etki” doğurmasını ve kamu gücünü kullanan makamlar ile uygulayıcılara yol göstermesini amaçlamaktadır. AYM’nin de objektif işlevin sübjektif işleve göre ön planda olduğunu kabul ettiği görülmektedir²⁵.

Özetle, bireysel başvuruda kabul edilebilirlik kriterlerinden olan anayasal ve kişisel önem kriteri, mahkemenin önemsiz başvurularla ilgilenerek zaman kaybetmemesini, objektif işlevine odaklanmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede, anayasa hukukunun korunması, yorumlanması ve gelişmesi bakımından önem arz eden ve içtihadı katkısı olan başvuruların karara bağlanması öngörülmektedir.

III. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA ÖNEMLİ ZARAR KOŞULU

Türkiye’de olduğu gibi belirli ülke mahkemelerinde ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde (AİHM) de iş yükü sorunuyla karşılaşmış ve bu sorunu çözmek için yargısal reformlar yapılmıştır. Bu reformlarda, iş yükünü azaltıcı bir tedbir olarak önemli zarar koşuluna başvurulduğu görülmektedir. Karşılaştırmalı hukukta önemli zarar koşulu kapsamında alınan ve başarıyla sonuçlanan tedbirlerin değerlendirilmesi AYM’nin iş yükü sorununun çözümü bakımından önemlidir. Çalışmanın bu bölümünde AİHM’in, Federal Alman Anayasa Mahkemesinin ve son olarak İspanya Anayasa Mahkemesinin iş yükü sorununu çözmeye yönelik önemli zarar koşulu kapsamında aldığı tedbirler incelenecektir.

A. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURUDA ÖNEMLİ ZARAR KOŞULU

AİHM’e bireysel başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklerin uluslararası düzlemde güvence altına alınması bakımından etkili bir yoldur. Ancak artan iş yükü sorunu, mahkemeyi belirli tedbirler almaya zorlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla yeni ülkelerin sözleşme sistemine girmesi²⁶ ve devletlerin takdirine bırakılan bireysel başvuru hakkı ve AİHM’in yargı yetkisinin 11 No.lu Protokolle

²⁴ Doğan, Z.P. (2021). s. 23.

²⁵ K.V., § 53.

²⁶ Doğan, Z.P. (2021). s. 143.

zorunlu hâle getirilmesi, Mahkemenin iş yükünde ciddi bir artışa neden olmuştur²⁷. Bu durum, sorunun çözümüne yönelik önlemler alınmasını gerektirmiştir. Mahkemenin iş yükünün, özellikle tekrar eden davalar (repetitive cases) ile yapısal sorunlardan kaynaklanan davalar nedeniyle arttığı ve mahkemeye davayı inceleme ve karara bağlama konusunda takdir yetkisi tanınmasının yerinde olacağı düşünülmüştür²⁸. İş yükü sorunun çözülmesi amacıyla ileri sürülen görüşlerde belirli yaklaşım farklılıklarının olduğu görülmektedir. Bireyselci yaklaşımı benimseyenler mahkemenin asıl işlevinin temel hak ve hürriyetleri ihlal edilen bireylere etkili bir giderim imkânı sağlamak olduğunu savunmaktayken yapısalci yaklaşımı benimseyenler, mahkemenin genel nitelikte sonuçlar doğuracak yeni ve karmaşık davalara odaklanması gerektiğini savunmuştur²⁹. Yürütülen tartışmalar neticesinde 14 No.lu Protokolle Sözleşme'nin 35. maddesinde değişiklik yapılarak kabul edilebilirlik kriterleri arasına "önemli zarar (significant disadvantage)" koşulu eklenmiştir³⁰. Yapılan değişikliğin ardından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m. 35 § 3 (b) hükmü aşağıdaki hâli almıştır:

"Aşağıdaki hallerde Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruları kabul edilemez bulur:

...

Sözleşme ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esastan incelenmesini gerektirmediği sürece, başvuranın önemli bir zarar görmemiş olması; Ancak ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir dava bu gerekçe ile reddedilemez."

Yapılan değişiklikle mahkemeye önemsiz davaları reddetme konusunda esneklik sağlanması³¹ ve filtreleme bakımından yardımcı

²⁷ Altınkök, S. (2013). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) maddesinde yer alan yeni kabul edilebilirlik ölçütü: 'önemli zarar'" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 62., S. 2., s. 355.

²⁸ Meyer-Ladewig, J. "The Principle of De Minimis Non Curat Praetor in the Protection System of the European Convention on Human Rights." *Constitutional Law Review*, Vol. 5, s. 136-137.

²⁹ Altınkök, S. (2013). s. 352-354.

³⁰ Bilir, F. (2006). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 55., S. 1., s. 145; Altınkök, S. (2013). s. 354.

³¹ Harris, D.J. ve O'Boyle, M. ve Bates, E.P. ve Buckley, C.M. (2009). *Law Of The European Convention On Human Rights*, Second Edition, New York: Oxford University Press, s. 865.

olacak ek bir araç verilmesi amaçlanmıştır³². Mahkemenin önemsiz başvurularla ilgilenerek zaman kaybetmesinin önlenmek istendiği ve yalnızca genel nitelikte sonuçlar doğuracak karmaşık davalara odaklanmasının sağlanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

Ek 14 No.lu Protokolle yapılan değişiklik ve getirilen koşul, bazı tartışmalara da sebebiyet vermiştir. Değişiklikle birlikte getirilen önemli zarar koşulunun AİHM'e bireysel başvuru hakkını baltaladığı ve ikincillik ilkesinin yanlış anlaşılması sonucunda ortaya çıktığını savunanlar olduğu gibi³³, yapılan değişikliğin mahkemenin iş gücünü artıracak ve zaman kaybının önüne geçeceğini savunanlar da olmuştur³⁴.

Ek 14 No.lu Protokolle getirilen önemli zarar koşulu, esasında hak ihlalinin uluslararası bir mahkeme tarafından incelenmeyi gerektirecek asgari ağırlık seviyesine ulaşması gerektiğini öngörmektedir³⁵. Dolayısıyla başvuranın önemli bir zarara uğrayıp uğramadığı, asgari ağırlık seviyesi dikkate alınarak belirlenecektir. AİHS m. 35 § 3 (b) hükmünün uygulamasına bakıldığında, mahkemenin başvuranın önemli zarara uğraması koşulu bakımından yalnızca maddi zararın miktarını esas almadığı görülmektedir. Özellikle ihlalin önemli ilke sorunlarıyla ilgili olması hâlinde zarar miktarına bakılmaksızın önemli zarar koşulunun sağlandığı kabul edilmektedir³⁶. Maddi zararın miktarı bakımından değerlendirildiğinde mahkeme genellikle 500 avrodan az ya da bu miktarda meydana gelen zararları önemsiz görmektedir³⁷. Maddi zararın etkisinin kişinin içerisinde bulunduğu durum dikkate alınarak

³² Council of Europe, *Explanatory Report to Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention*, Council of Europe Treaty Series, No. 194, 13.05.2004.

³³ Vogiatzis, N. (2016). "The Admissibility Criterion under Article 35(3)(b) ECHR: A Significant Disadvantage to Human Rights Protection", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 65., No. 1., s. 187. Önemli zarar koşulunun oldukça belirsiz olduğu ve bu koşulun taraf devletlerin belirli hak ihlallerini önemsiz görerek göz ardı etmesine neden olacağı görüşü hakkında bkz. Cengiz, S. (2005). "14 No.lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Getirilecek Olan Değişiklikler", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 56., s. 346.

³⁴ Dülger, M. V. (2021). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İle Düzenlenen Yargısal Koruma Mekanizması Ve 14 Nolu Ek Protokolle Öngörülen Değişiklikler (The Judicial Protection Mechanism Regulated by the European Convention on Human Rights and the Amendments Prescribed by the Additional Protocol No. 14)" Available at SSRN 3790562, s. 49.

³⁵ Practical Guide on Admissibility Criteria, https://www.echr.coe.int/documents/admissibility_guide_eng.pdf, s. 80 (Erişim Tarihi: 10.09.2022)

³⁶ Korolev/Rusya, B. No: 25551/05, 12/04/2007; Giuran/Romania, B. No: 24360/04, 21/06/2011.

³⁷ Practical Guide on Admissibility Criteria, s. 81.

değerlendirildiği de unutulmamalıdır³⁸. Ancak bu noktada mahkemenin somut olaydaki dosya içeriğini ihmal ettiği eleştirisi de yapılmaktadır³⁹. Aynı zamanda mahkeme, maddi karşılığı olmayan bir zararın olması hâlinde de başvuruyu esastan inceleyebilir. Örneğin Vartic/Romanya⁴⁰ davasında, Budist inanişaya sahip olan mahkumlara vejetaryen menü verilmemesi her ne kadar maddi bir zarar oluşturmaya da mahkeme önemli zarar koşulunun sağlandığı sonucuna ulaşmıştır.

İlgili sözleşme hükmüne göre insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esastan incelenmesini gerekli kılıyorsa kabul edilemezlik kararı verilemeyecektir. Özellikle davanın AİHS'e uyulmasını etkileyen genel nitelikteki yapısal sorunlara ilişkin olması⁴¹ hâlinde insan haklarına saygı ilkesi gereği davanın esastan incelenmesi gerektiği söylenebilir⁴².

14 No.lu protokolle getirilen bir diğer koşula göre ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir dava, önemli bir zararın olmadığı gerekçesiyle reddedilemeyecektir. Ancak ek 15 No.lu Protokol bu koşul sözleşmeden çıkarılmıştır⁴³. Dolayısıyla eğer başvuru önemli bir zarara uğramamışsa ve insan haklarına saygı ilkesi gereği başvurunun esastan incelenmesi gerekmiyorsa davanın ulusal mahkeme tarafından gereği gibi incelenip incelenmediği göz önünde bulundurulmaksızın kabul edilemezlik kararı verilebilir. Yapılan değişiklikte önemli zarar koşulunun daha etkili bir şekilde uygulanmasının *de minimis non curat praetor* ilkesine işlerlik kazandırılmasının amaçlandığını söylemek mümkündür⁴⁴. Son yıllarda mahkeme, süreç temelli bir denetim yapmakta ve sözleşme ilkelerini ulusal hukuk düzenlerine yerleştirerek esas görevi ulusal mahkemelere bırakmak istemektedir⁴⁵. Bu uygulama, ikincilik ilkesinin gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşılmasında ise önemli zarar koşulu objektif işlevi vurgulayarak etkili bir rol üstlenmektedir.

³⁸ a.g.e. s. 82.

³⁹ Gemalmaz, H. B. (2011) "AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No. 14 ile Getirilen Yeni Kabul edilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bakış" *Public and Private International Law Bulletin*, Vol. 31, No. 1, s. 235.

⁴⁰ Vartic/Romania, B. No: 14150/08, 10/07/2012.

⁴¹ Tyrer/ The United Kingdom, No: 5856/72, 25/04/1978.

⁴² Practical Guide on Admissibility Criteria, s. 87.

⁴³ Açıkgül, H. A. (2021). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 48., s. 136.

⁴⁴ Sezer, A. (2015). "İHAS'a Ek 15 ve 16 No.lu Protokollere İlişkin Genel Gözlemler", *Anayasa Hukuku Dergisi*, C. 4., S. 8., s. 119.

⁴⁵ Spano, R. (2018). "The Future Of The European Court Of Human Rights-Subsidiarity, Process-Based Review and the Rule of Law" *Human Rights Law Review*, Vol. 18, No. 3, s. 480-481.

Özetle AİHM'in iş yükü sorununu çözmek amacıyla aldığı önlemlerden birisi de 14 No.lu Protokolle sözleşmenin 35. maddesine önemli zarar koşulunu eklemek olmuştur. Önemli zarar koşulunun getirilmesiyle amaçlanan, bireysel başvuru yolunun objektif işlevinin ön plana çıkarılmasıdır. Özellikle 15 No.lu Protokolle başvurunun ulusal mahkemeler tarafından gereği gibi incelenmiş olması koşulunun da kaldırılmasının iş yükü sorununu çözme ve objektif işlevi güçlendirme amacı taşıdığı söylenebilir.

B. FEDERAL ALMAN ANAYASA ŞİKAYETİNDE TEMEL ANAYASAL ÖNEM VE AĞIR KİŞİSEL ZARAR KOŞULU

Kıta Avrupa'sında anayasa şikâyeti usulü ilk olarak Federal Almanya'da ortaya çıkmış, gelişmiş ve diğer ülkelere örnek teşkil etmiştir⁴⁶. Bu çerçevede anayasa şikâyetinin en kapsamlı uygulandığı ülkenin Federal Almanya olduğu söylenebilir⁴⁷. Federal Alman Anayasası m. 93 hükmü uyarınca kamu makamları tarafından temel hakları veya anayasanın 33, 38, 101, 103 ve 104. maddelerinde düzenlenen haklarından birinin ihlal edildiğini iddia eden herkes anayasa şikâyetinde bulunabilir⁴⁸.

Türkiye örneğinden farklı olarak anayasa şikâyetine konu olan hakların, AİHS ve ek protokollerle sınırlı tutulmadığı görülmektedir. Türkiye'deki usule benzer bir biçimde Federal Almanya örneğinde de anayasa şikâyeti ikincil koruma sağlayan olağanüstü hukuki bir yol olarak öngörülmüştür⁴⁹. Dolayısıyla kural olarak olağan kanun yolları tüketilmeden Federal Alman Anayasa Mahkemesinde anayasa şikâyeti davası açılmaz⁵⁰. İkincilik ilkesinin bir sonucu olarak olağan mahkemeler önünde yeterli şekilde ileri sürülmeyen maddi vakıa ve delillerin Anayasa Mahkemesine karşı ileri sürülmesi mümkün değildir⁵¹.

⁴⁶ Hamdemir, B. (2018). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yay., s. 52-53.

⁴⁷ Göztepe, E. (2011). s. 17; Ayrıca bkz. Kılınç, B. (2008) "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 24, S. 1, s. 20-21.

⁴⁸ Efe, M. (2016). s. 43; Hamdemir, B. (2018). s. 53.

⁴⁹ Gören, Z. (1994). "Anayasa Mahkemesine Kişisel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 11., s. 100.

⁵⁰ Hassemer, W. (2004). "Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar (Almanya'da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor)" *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 21., s. 166.

⁵¹ Mellinshof, R. (2009). "Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 25., S. 1., s. 42.

İstisnai olarak şikâyetin genel bir öneme sahip olması ve olağan hukuk yollarına başvuru hâlinde ağır ve telafisi mümkün olmayan zararların ortaya çıkacak olması durumunda olağan hukuk yolları tüketilmeden derhâl anayasa şikâyetinin incelenmesi mümkündür⁵². Bahsi geçen düzenlemeler, Anayasa Mahkemesinin bir süper temyiz makamı olarak tasarlanmadığı, yalnızca temel hak ve özgürlükler çerçevesinde inceleme yaptığı şeklinde yorumlanabilir.

Federal Almanya'da anayasa şikâyetinin önemli bir ayrıcalık olarak görülmesi ve bireylerin gittikçe artan bir biçimde bu yola başvurusu, mahkemenin iş yükü sorunuyla karşılaşması sonucunu doğurmuştur⁵³. Aynı zamanda bireylerin anayasa şikâyeti kurumunu olağan yargılamalardan sonuç alınamaması hâlinde başvurulacak bir şikâyet yolu olarak değerlendirmesi, gereksiz başvuruları ayırt edecek bir filtreleme mekanizmasını gerekli kılmıştır⁵⁴. Bu nedenle 1956, 1963, 1970, 1985 ve 1993 yılında yapılan değişikliklerle birtakım önlemler alındığı görülmektedir. Sorunun çözümü için özellikle kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Yapılan değişiklikler uyarınca mahkemenin bir başvuruyu esastan incelemesi için öncelikle bir kabul kararının verilmesi şarttır⁵⁵. Federal Alman Anayasa Mahkemesine yapılan birçok başvuru kabul aşamasını geçememektedir. Örneğin 2020 yılında yapılan 5.361 başvurudan yalnızca 111'i (%2,07) kabul edilerek incelenmiştir⁵⁶. Başvurunun kabul edilebilmesi için anayasal olarak ilkesel bir önem taşıması veya temel hakkın ya da temel hak benzeri bir hakkın kullanılmasına ilişkin olması yahut başvurunun reddi hâlinde başvuru sahibi açısından telafisi mümkün olmayan ağır bir zararın doğması gerekmektedir⁵⁷. Başvuru konusunun anayasa hükmü yorumlanmadan çözülmesinin mümkün olmaması, anayasa yargısı tarafından daha önce açıklığa kavuşturulmamış yahut değişen şartlar nedeniyle açıklığa

⁵² Karaman, E. (2013). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*, İstanbul. On İki Levha Yay., s. 50.

⁵³ Kommers, D. P. ve Miller, R. A. (2012). *The Constitutional Jurisprudence of The Federal Republic of Germany*, Third Edition, Durham and London: Duke University Press, s. 12.

⁵⁴ Regenhart, B. / Çeviren: Özkaya Ferendeci, H. Ö. (2017). "Federal Almanya'da Bireysel Başvurunun Anlamı ve İşlevi İkinci Bölüm" *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 23., S. 3., s. 544-545.

⁵⁵ Doğan, Z.P. (2021). s. 80-81.

⁵⁶ İstatistikler için bkz. https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2020/gb2020/A-IV-2.pdf?__blob=publicationFile&v=2 (Erişim Tarihi: 5/12/2022)

⁵⁷ Mellinshof, R. (2009). s. 43.

kavuşturulması gereken genel nitelikte sonuç doğuracak bir meseleye ilişkin olması hâlinde ilkesel önemin varlığı kabul edilmektedir⁵⁸. Bu konuda mahkemenin takdir yetkisi bulunmamaktadır. Eğer bahsi geçen şartlar sağlanmışsa mahkemenin başvuruyu kabul edilebilir bulması gerekmektedir.

1993 değişiklikleriyle birlikte getirilen temel anayasal önem koşulunun somutlaşması ise Federal Alman Anayasa Mahkemesinin kararlarıyla gerçekleşmiştir. Federal Alman Anayasa Mahkemesi, kira davasında kabul edilebilirliğe ilişkin vermiş olduğu kararda temel anayasal önemin varlığı bakımından üç ölçütten bahsetmiştir:

- “1)Anayasa hukukuna ilişkin bir meseleye dair güçlü şüphelerin bulunması.
- 2) Kararın belli bir etkiye sahip olması.
- 3) Karar verilirken temel anayasal önem arz eden hususun ele alınacak olması⁵⁹.”

Federal Alman Anayasa Mahkemesinin kararından da anlaşıldığı üzere başvurunun temel anayasal öneme sahip olabilmesi için öncelikle anayasa hukukuna dair güçlü şüphelerin bulunması gerekmekte, bu doğrultuda başvurunun doğrudan anayasa metnine yapılacak atıfla değil, anayasanın yorumlanması suretiyle çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Aynı zamanda karar verilirken anayasanın yorumlanmasının önünü açan temel anayasal öneme sahip hususun ele alınması gerekmektedir. Son olarak verilen kararın etkisi yalnızca başvurucuyla sınırlı kalmamalı, verilen karar genel bir etki doğurmalıdır. Nitekim Federal Alman Anayasa Mahkemesi, doğrudan anayasa metnine atıfla çözümlenemeyen, anayasa metninden yeni ilke ve standartlar geliştirilmesini gerekli kılan başvuruların, temel anayasal öneme sahip olduğuna karar vermektedir. Almanya sınırları içerisinde kaçakların öldürülmesine dair verilen karar⁶⁰ ile Maastricht Anlaşmasına ilişkin verilen karar⁶¹, mahkemenin bu yaklaşımına örnek teşkil etmektedir.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi, daha önce oluşturduğu içtihatları ışığında kolaylıkla çözümlenebilecek hususlara ilişkin yapılan

⁵⁸ Hassemer, W. (2004). s. 167.

⁵⁹ BVerfGE 90, 22 <24-25> (Birinci Senato); BVerfGE 96, 245 <248> (İkinci Senato) Aktaran: Paulus, A. L. (2013). “Federal Alman Anayasa Mahkemesi Yasası 93A Maddesinde Düzenlenen Kabul Usulü ve “Temel Anayasal Önem” Kavramı”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., S. 1., s. 141.

⁶⁰ BVerfGE 95, 96 aktaran: Paulus, A. L. (2013). s. 142.

⁶¹ BVerfGE 89, 155 aktaran: Paulus, A. L. (2013). s. 142.

başvuruları temel anayasal önemden yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulunmaktadır. Bu konuda örnek teşkil edebilecek bir karar, çocukluğundan itibaren Almanya’da ikamet etmekte olan ve belirli suçlar nedeniyle pek çok kez hapis cezasına mahkûm edilen ve bu nedenle Türkiye’ye sınır dışı edilmesine karar verilen Türk vatandaşı başvurucunun şikâyetine ilişkin verilen karardır⁶². Karara konu olan olayda başvuru, doğup büyüdüğü ve yasal ikametgâhı olan Almanya’da fiilî vatandaş muamelesi görmemesinin ve kalıcı bağı olmayan ve dilini yeterli düzeyde konuşmadığı Türkiye’ye sınır dışı edilmesine ilişkin verilen kararın kötü muamele yasağına aykırı olduğunu ve özel hayata saygı hakkını ihlal ettiğini iddia ederek başvuruda bulunmuştur. Mahkeme, başvuru konusunun daha önce oluşturulan içtihatlarla netlik kazandığını, bu nedenle başvurunun temel anayasal önemden yoksun olduğunu ifade ederek kabul edilemez olduğuna hükmetmiştir⁶³.

Mahkemenin yaklaşımından da anlaşıldığı üzere temel anayasal önem kriteriyle amaçlanan, daha önce oluşturulan içtihatlarla netlik kazanmamış yahut netlik kazansa dahi belirli nedenlerle güncellenmeye ihtiyacı olan, anayasanın yorumlanmasına fırsat tanıyan başvuruların karara bağlanmasıdır. Ancak Türkiye örneğinde de olduğu gibi tamamen bir nesnelleşme söz konusu değildir. Zira objektif işlevin yanı sıra başvuru açısından ağır ve ciddi zarar koşulu getirilerek sübjektif işleve de vurgu yapıldığı görülmektedir⁶⁴.

C. İSPANYOL AMPARO BAŞVURUSUNDA ÖZEL ANAYASAL ÖNEM KOŞULU

İspanya’da Franco’nun ölümünün ardından yaşanan rejim değişikliğiyle birlikte 1978 yılında, eski dönemden tam anlamıyla kopuşu yansıtan modern bir anayasa hazırlanmıştır⁶⁵. Kırk yıl süren diktatörlük rejiminin ardından 1978 Anayasası’yla kurulan İspanya Anayasa Mahkemesi, sistem içerisinde son derece önemli bir konuma

⁶² BVerfGE, 28/05/1997, 1 BvR 304/97 aktaran: Doğan, Z.P. (2021). s. 91.

⁶³ a.g.e. s. 91.

⁶⁴ Ağır zarar koşulunun kabul için zorunluluk olarak değil olasılık olarak nitelendirilmesi ve Mahkemeye tanınan geniş takdir hakkı ile kullanılan geniş ifadelerin sübjektif işlevin etkisini azalttığı görüşü hakkında bkz. Narváez Medécigo, A. (2016). *Rule of Law and Fundamental Rights Critical Comparative Analysis of Constitutional Review in The United States, Germany and Mexico*, Springer International Publishing, s. 199-200.

⁶⁵ Esen Arnwine, S. (2003). “İspanya’da Bireysel Başvuru Yolu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 52., S. 4., s. 250.

yerleştirilmiş ve halkın savunucusu olarak görülmüştür⁶⁶. Temel hak ve özgürlüklerin güvencesinde ise kuşkusuz en etkili yol amparo başvurusu olmuştur. Nitekim 1978 Anayasası m. 161/1 hükmü uyarınca Anayasa Mahkemesinin görev alanında amparo başvuruları da yer almıştır. Amparo başvurusu, Anayasa m. 53/2'de belirlenen temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü tarafından ihlal edilmesi hâlinde bireylere Anayasa Mahkemesine başvurma imkânı veren yargısal bir yol olarak tanımlanabilir⁶⁷.

İspanya Anayasası, amparo başvurusunu olağan ve anayasal olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Olağan amparo yolu temel hak ve özgürlüklerin kanun yolları içinde korunmasını ifade etmekteyken anayasal amparo, olağan kanun yollarından sonuç alınamaması hâlinde Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruyu ifade etmektedir⁶⁸. Bu bağlamda İspanya'da anayasaya uygunluk denetiminin ve anayasanın yorumlanması görevinin genel mahkemeler ve Anayasa Mahkemesi arasında paylaştırıldığını söylemek mümkündür⁶⁹. Ancak nihai yorumcu Anayasa ve Anayasa Mahkemesi Hakkında Organik Kanun⁷⁰ gereği İspanya Anayasa Mahkemesidir⁷¹. Kural olarak Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunabilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Nitekim amparo başvurusu, istisnai ve olağan dışı bir başvuru yolu olup, İspanya Anayasa Mahkemesinin amparo başvurusu bakımından sahip olduğu yetki ikincil ve nihaidir⁷². Ancak merkezi parlamento veya bölge yasama erklerinin yasa niteliğinde olmayan işlemlerine karşı yapılan başvurular bu kuralın istisnasını teşkil etmektedir⁷³. Zira söz konusu işlemlere karşı olağan kanun yolları tüketilmeksizin doğrudan Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunmak mümkündür.

⁶⁶ Karaman, E. (2013). s. 56.

⁶⁷ Baamonde, M. E. C. (2009). "Amparo Başvurusu", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 25., S. 1., s. 101.

⁶⁸ Esen Arnwine, S. (2003). s. 250; Karaman, E. (2013). s. 57.

⁶⁹ Sala Sanchez, P. (2012). "Temel Hakların Yargısal Korunmasında İspanyol Sistemi: İspanya Anayasa Mahkemesi'nin Kararları", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., s. 229.

⁷⁰ Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional, <https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/normativa/Normativa/LOTC-TextoConsolidado.pdf> (Erişim Tarihi 05/12/2022)

⁷¹ Sala Sanchez, P. (2012). s. 229.

⁷² Girleşteanu, G. (2011). "The Amparo Proceedings - Instrument For The Protection Of Fundamental Rights And Freedoms - (I)", *Romanian Journal Of Comparative Law*, No. 1, s. 63.

⁷³ İnceoğlu, S. (2017). *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*, İstanbul: On İki Levha Yay., s. 85.

Her ne kadar anayasal amparo başvurusu ikincil ve nihai bir yol olsa da İspanya Anayasa Mahkemesinin İspanyol yargı sistemi içerisinde en üst mahkeme olan Yüksek Mahkemenin⁷⁴ kararlarını dahi iptal edebilmesinin Anayasa Mahkemesinin temel hak ve özgürlükler açısından özel bir temyiz mercii konumunda olduğuna işaret ettiği düşünülmektedir⁷⁵.

İspanya Anayasa Mahkemesine, temel hak ve hürriyetlerin korunması bakımından son derece etkin bir rolün tanınmış olması, süreç içerisinde mahkemenin iş yükü sorunuyla karşı karşıya kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu nedenle iş yükü sorunun çözümü için çeşitli reformlar yapılmıştır. En net ve kapsamlı ve reformlar ise 2007 yılında gerçekleştirilmiştir⁷⁶. Anayasa Mahkemesinin bir süper temyiz mahkemesi hâline gelmesini ve anayasal hak ihlaline ilişkin olmayan başvuruların incelenmesini engellemek için “özel anayasal önem” koşulunun bir kabul edilebilirlik kriteri olarak belirlenmesi öngörülmüştür⁷⁷. Bu çerçevede Anayasa Mahkemesi Hakkında Organik Kanun m. 50/1 hükmünde yapılan değişiklikle özel anayasal önem koşulu bir kabul edilebilirlik kriteri olarak belirlenmiştir. Yapılan değişiklikle birlikte başvuruda bulunanların yalnızca temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiası yeterli görülmemiş, aynı zamanda başvuru sahiplerinin başvurunun özel bir anayasal önemi olduğunu ispatlaması aranmıştır⁷⁸. İstatistikler incelendiğinde kanunda yapılan değişiklikle getirilen özel anayasal önem koşulunun İspanya Anayasa Mahkemesinin iş yükünün azaltılmasında önemli etkisinin olduğu görülmektedir. Nitekim güncel verilere göre 2022 yılı içerisinde İspanya Anayasa Mahkemesine toplam 5687 amparo başvurusu yapılmış, bu başvurulardan 4281’i kabul edilemez bulunmuştur. Kabul edilemezlik kararlarından 423’ü (%9,88) özel anayasal önemin gerekçelendirilmemesi nedeniyle, 1785’i (%41,70) özel anayasal önemin yetersiz gerekçelendirmesi nedeniyle, 1008’i (%23,55) ise özel anayasal önemin olmaması nedeniyle verilmiştir⁷⁹. Verilerden de

⁷⁴ El Tribunal Supremo, İspanya’da olağan yargı sistemi içerisinde kural olarak en üst mahkemedir. Bkz. a.g.e. s. 86.

⁷⁵ a.g.e. s. 85.

⁷⁶ Doğan, Z. P. (2022). “İspanya Anayasa Mahkemesine Amparo Başvurusunda Özel Anayasal Önem Kriteri” *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 39., S. 1., s. 105.

⁷⁷ Baamonde, M.E.C. (2009). s. 109.

⁷⁸ İncoğlu, S. (2017). s. 89.

⁷⁹ İstatistikler için bkz. https://www.tribunalconstitucional.es/en/jurisprudencia/Informacion-Relevante/2022_Estadistica_202208.pdf (Erişim Tarihi: 06/12/2022)

anlaşılabacağı üzere, kabul edilemezlik kararlarının büyük çoğunluğu, özel anayasal önem kriterine ilişkindir.

Özel anayasal önem kriteri, İspanya Anayasa Mahkemesi içtihatlarıyla somutlaşmıştır. Mahkemenin 2009 yılında vermiş olduğu ilke kararı uyarınca özel anayasal önemin varlığını kabul için aşağıda belirtilen unsurlardan birinin sağlanması gerekmektedir⁸⁰:

- 1) Başvurunun Anayasa Mahkemesinin daha önce içtihat oluşturmadığı anayasal bir meseleye ilişkin olması.
- 2) Başvurunun Anayasa Mahkemesine içtihatlarını değiştirme yahut açıklığa kavuşturma konusunda fırsat sunması.
- 3) İhlal iddiasının doğrudan kanundan ya da kanun gücünde genel nitelikli başka bir normdan kaynaklanmış olması.
- 4) İhlalin, kanunun mükerrer hukuki yorumundan kaynaklanması durumunda Anayasa Mahkemesinin bu hukuki yorumu temel hak yönünden zararlı bulması ve anayasayla daha uyumlu başka bir yorumu gerekli görmesi.
- 5) Bir anayasal hüküm, doktrin veya içtihadın genel olarak ve tekrar eden bir biçimde derece mahkemeleri ve yargı mercileri tarafından görmezden gelinmesi.
- 6) Alt düzeyde bir yargı mercii tarafından kasten ve açıkça Anayasa Mahkemesi içtihadına uyulmaması.
- 7) Başvurunun somut olayın ötesine geçerek sosyal ve ekonomik yansımaları olan yahut genel siyasi ve hukuki sonuçları olabilecek bir konuya dair olması.

İlgili unsurlar çerçevesinde özel anayasal önem kriteriyle amaçlananın kararın etkisinin yalnızca başvuruyla sınırlı kalmaması, anayasa hukukunun korunması amacıyla genel etki doğurması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yapılan değişiklik ve getirilen özel anayasal önem kriterinde dikkat çeken nokta, Türkiye ve Almanya örneğinden farklı olarak subjektif

⁸⁰ STC 155/2009, 25/06/2009 aktaran: Antelo, L.F. (2013) "Bireysel Başvuruların Kabul Edilebilirlik Kriterleri: (Anayasal Önem Kriteri Ağırlıklı Bir İnceleme)" *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., S. 1., s. 129; ayrıca bkz. İnceoğlu, S. (2017). s. 90-91; Doğan, Z.P. (2021). s. 116-117.

bir unsura yer verilmemiş olmasıdır⁸¹. Zira Türkiye ve Almanya örneğinde anayasal önem mevcut olmasa dahi kişinin önemli bir zarara uğraması hâlinde başvurunun esastan incelenmesi gerekmektedir. İspanya’da öngörülen sistemde ise kişi önemli bir zarara uğrasa dahi, ihlal iddiası anayasal açıdan önem taşımıyorsa başvuru kabul edilemez bulunabilecektir. Yine Türkiye ve Almanya’dan farklı olarak anayasal önemin varlığını başvurucunun ispat etmesi gerekmektedir. Bu kapsamda İspanyol amparo başvurusu açısından yapılan düzenlemelerin mahkemenin objektif işlevini ciddi ölçüde ön plana çıkardığı ve mahkemenin nesnelleşmesini sağladığını söylemek mümkündür⁸².

IV. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINDA ANAYASAL VE KİŞİSEL ÖNEM KRİTERİ

AYM’nin anayasal ve kişisel önem kriterinin genel ilkelerini belirlediği ilk kararı K.V. başvurusuna ilişkin karardır⁸³. Karara konu olan olayda serbest avukatlık yapmakta olan başvuru, zorunlu askerlik görevini yerine getirdiği sırada gerçekleşen bir hakaret olayı nedeniyle Askerî Yüksek İdare Mahkemesinde tam yargı davası açmış, mahkeme tazminat isteminin kısmen kabulüne kısmen reddine hükmetmiştir. Başvuru, kısmen ret kararına karşı karar düzeltme yoluna gitmiş, bunun üzerine Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, bu talebi reddetmiş ve başvuru aleyhine 54,55 TL karar düzeltme para cezasına hükmetmiştir.

Başvuru, para cezasına ilişkin ödeme emrinin tebliğinin hukuki olmadığı ve borç tahsil zamanaşımının geçtiği iddiasıyla tebligatın ve terkin talebinin reddine ilişkin işlemin iptal edilmesi talebiyle dava açmıştır. Ankara 6. İdare Mahkemesi davayı reddetmiştir. Karara karşı Bölge İdare Mahkemesine yapılan itirazın da reddedilmesi üzerine başvuru, bireysel başvuruda bulunmuştur.

K.V. başvurusuna ilişkin kararda ilk olarak önemli zarar koşulunun karşılaştırmalı hukuktaki uygulaması açıklanmış, AIHM, İspanya Anayasa Mahkemesi ve Federal Almanya Anayasa Mahkemesi uygulamalarından örnekler verilmiştir⁸⁴. Bu açıklamaların ardından para cezasının tahsili işlemine karşı açılmış olan davada adil yargılanma

⁸¹ Doğan, Z.P. (2021). s. 111.

⁸² Doğan, Z.P. (2022). s. 110-111.

⁸³ K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016.

⁸⁴ K.V., § 25-35.

hakkının ihlal edildiği iddiası yönünden yapılan incelemede, anayasal ve kişisel önem kriterinin genel ilkeleri tespit edilmiştir. Öncelikle 6216 sayılı Kanun m. 48/2’de yer alan anayasal ve kişisel önem koşulunun *de minimis non curat praetor* ilkesinden kaynaklandığı vurgulanmıştır⁸⁵. Ardından AYM’nin işlevleri açıklanarak⁸⁶ mahkemenin objektif işlevinin sübjektif işlevine göre ön planda olduğu belirtilmiştir⁸⁷. Kararda, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında öncelikli görevin kamu makamları ve derece mahkemelerine düştüğünün, ikincil olarak AYM’nin koruyucu görev üstlendiğinin vurgulandığı görülmektedir. Bu bağlamda, ikincillik ilkesine vurgu yapılarak kamu makamları ve derece mahkemeleri uygulamalarıyla AYM’nin anayasal yorumu arasında önemli bir farklılık olması hâlinde başvurunun anayasal önemi olacağı tespit edilmiştir⁸⁸. Temel hak ve özgürlüklerden herhangi birinin anayasal ve kişisel önem kriterinin kapsamı dışında bırakılmadığı, bütün hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasıyla yapılan başvurularda kriterin uygulanabileceği vurgulanmıştır⁸⁹. Aynı zamanda, kanun maddesinde kullanılan “ve” bağlacı nedeniyle bir başvurunun kabul edilemez bulunması için başvurunun hem anayasal hem de kişisel önemden yoksun olması gerektiği belirtilmiştir⁹⁰. Kişisel önem bakımından yapılan değerlendirmede ise kişisel zararın önemli olup olmadığının başvurucunun sübjektif algısına göre değil, somut olayın objektif koşullarına göre belirleneceği vurgulanmış, zararın parayla ölçülmesinin zararın önemi bakımından belirleyici olmadığı ifade edilmiştir⁹¹. Genel ilkelerin bu şekilde tespit edilmesinin ardından ilkeler somut olaya uygulanmış ve somut olayda başvurunun hem anayasal hem de kişisel önemden yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş başvurusu⁹², AYM’nin anayasal önem kapsamında değerlendirme yaparak kabul edilebilir olduğuna karar verdiği ilk başvuru olması sebebiyle önem arz etmektedir⁹³. Karara konu

⁸⁵ K.V., § 47.

⁸⁶ K.V., § 52.

⁸⁷ K.V., § 53.

⁸⁸ K.V., § 64.

⁸⁹ K.V., § 56.

⁹⁰ K.V., § 58.

⁹¹ K.V., § 67-68.

⁹² *Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş*, B. No: 2017/37573, 2/12/2020.

⁹³ Mahkemenin anayasal ve kişisel önem bakımından değerlendirme yaparak kabul edilebilir bulunduğu diğer örnek başvurular için bkz. Necla Yaşar, B. No: 2020/35444, 14/9/2021; Ercan Demirbaş, B. No: 2018/20608, 15/9/2021; Hilmi Kocabey ve diğerleri, B. No: 2018/27686, 17/11/2021; D.D.T., B. No: 2019/5735, 24/11/2021

olan olayda başvuru lehine Asliye Ceza Mahkemesi tarafından tazminata hükmedilmiş, bunun üzerine başvuru tarafından icra takibi başlatılmış ancak Yargıtay Ceza Dairesinin düşme kararı verdiği gerekçesine dayanarak şikâyet yoluyla İcra Hukuk Mahkemesinde açılan dava neticesinde icra takibinin iptaline karar verilmiştir. Karar başvuru tarafından temyiz edilmiş ancak değer 5.980 TL'yi geçmemesi nedeniyle temyiz dilekçesinin reddine karar verilmiştir. Karar düzeltme isteminin de reddedilmesi üzerine başvuru bireysel başvuruda bulunmuştur.

AYM, kararların icrası hakkının ihlal edildiğine ilişkin yapmış olduğu incelemede, icra takibine konu olan 3.600 TL'nin başvuru açısından önemli bir zarar oluşturmadığını, ancak mahkeme tarafından verilen icra edilebilir bir kararın bir başka mahkeme tarafından yoruma dayanarak ortadan kaldırılması hususunun anayasal önemi olduğunu belirterek başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir⁹⁴. İlgili karar kapsamında, başvuru tarafından uğradığı zarar ekonomik anlamda önemli olmasa dahi, yargıya güveni zedeleme tehlikesinin bulunması hâlinde, başvurunun anayasanın uygulanması ve yorumlanması, temel hak ve hürriyetlerin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıdığı, dolayısıyla anayasal önemi haiz olduğu söylenebilir.

AYM'nin maddi anlamda önemli bir zarar oluşmasa dahi ilkesel anlamda önemli bir zararın meydana gelmesi hâlinde başvuruları kabul edilebilir bulduğu görülmektedir. Bu konuda mahkemenin örnek teşkil eden kararı *Fırat Kılınç* başvurusuna ilişkin karardır⁹⁵. Karara konu olan olayda başvuru, trafik ekipleri tarafından alkol kontrolü amacıyla durdurulmuş, nefes ölçümü sonucunda başvuru 2,79 promil alkollü olduğunun tespit edilmesi nedeniyle başvuru hakkında idari ve cezai süreç başlatılmıştır. Bu kapsamda başvuru ehliyeti altı ay süreyle geri alınmış ve hakkında 876 TL idari para cezası tesis edilmiştir. Başvuru, boğaz rahatsızlığı nedeniyle kullandığı ağız spreyi nedeniyle 2,79 promil alkollü çıktığını ileri sürmüştür. Nitekim daha sonra Adli Tıp Kurumunda yapılan alkol ölçümünde alkol miktarının 0 promil olduğu belirlenmiştir. İdari para cezası ve ehliyetin alıkonması işlemine karşı yapılan itirazların sonuçsuz kalması üzerine başvuru,

⁹⁴ Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş, § 37.

⁹⁵ Fırat Kılınç, B. No: 2018/2796, 12/1/2021; Benzer bir karar için bkz. Mehmet Selim Demir, B. No: 2019/13365, 24/3/2021.

bireysel başvuruda bulunmuştur. Söz konusu olayda maddi zarar her ne kadar 876 TL olsa da AYM, ehliyetine altı ay süreyle el konulmasının başvuruçuyu günlük hayatta önemli ölçüde dezavantajlı bir konuma getireceğini bu nedenle başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığının söylenemeyeceğini belirtmiştir⁹⁶. Sonuç olarak mahkeme, başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur. İlgili karar çerçevesinde AYM'nin kişisel önem bakımından yalnızca maddi zarar miktarını esas almadığı, zararın başvuruçusu açısından ilkesel önemini de göz önünde bulundurduğu söylenebilir.

Anayasal ve kişisel önem kriteri bakımından değerlendirilmesi gereken bir diğer nokta da yapısal sorunlara ilişkindir. AYM, genellikle yapısal sorunlar olan trafik para cezaları, tutukluluk incelemesinde savcı mütalaasının karşı tarafa bildirilmemesi, lehe vekâlet ücretine hükmedilmemesi gibi konularda anayasal ve kişisel önemden yoksunluk nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermektedir⁹⁷.

Ali Rıza Ak başvurusunda⁹⁸, karara konu olan olayda kırmızı ışık ihlali yapıldığı gerekçesiyle başvuruçunun aracına 189 TL tutarında idari para cezası kesilmiştir. Ankara Emniyet Müdürlüğü Trafik Kural İhlal Tespit Formunda yer alan fotoğrafta araç plakası 06 BD ...7 olarak görünmesine rağmen karar tutanağında araç plakası 06 BG ...7 olarak yazılmıştır. Başvuruçusu, cezanın sehven kendi aracına ait plakaya kesildiği iddiasıyla cezanın iptali için başvuruda bulunmuştur. Yapılan başvurunun reddedilmesi üzerine başvuruçusu, itirazının mahkeme tarafından ilgisiz gerekçeyle reddedilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuştur. AYM, başvuru konusuna ilişkin sıklıkla uygulanmış açık içtihatların olduğu, başvurunun genel bir soruna işaret etmediği gerekçesiyle başvurunun anayasal öneminin olmadığını belirtmiştir⁹⁹. Aynı zamanda, 189 TL idari para cezasının başvuruçusu açısından önemli bir zarar oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır¹⁰⁰. Sonuç olarak başvurunun anayasal ve kişisel önemden yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna oyçokluğuyla karar verilmiştir. AYM üyelerinden Sn. Osman Alifeyyaz

⁹⁶ Fırat Kılınç, § 39.

⁹⁷ Doğan, Z.P. (2021). s. 55.

⁹⁸ Ali Rıza Ak, B. No: 2015/15965, 27/6/2018.

⁹⁹ Ali Rıza Ak, § 23.

¹⁰⁰ Ali Rıza Ak, § 24.

Paksüt ve Sn. Muammer Topal bu görüşe katılmamışlardır. Karşı oy gerekçesinde, cezanın iptali için yapılan başvuruda mahkeme tarafından verilen kararın ya tamamen keyfî olduğu ya da başvuru dosyası incelenmeksizin verildiğinin anlaşıldığı belirtilmiştir¹⁰¹. Aynı zamanda, bireysel başvurunun ayrı bir emek ve masraf gerektirdiği, başvurucunun mağduriyetinin yalnızca idari para cezasından ibaret olmadığı, yargıya güven duygusunun zedelenmesi yönünün de olduğu vurgulanmıştır¹⁰². Trafik cezalarına ilişkin yapılan çok sayıdaki başvurunun¹⁰³ yapısal bir soruna işaret ettiği, yargıya güveni zedelediği, itiraz yolunun pratikte etkisiz hâle getirilmesinin anayasal önemi olduğu belirtilmiştir¹⁰⁴. İlgili karar kapsamında, yapısal sorunlara ilişkin mahkeme üyeleri arasında da görüş farklılıklarının olduğunu söylemek mümkündür. Karşı oy gerekçesinde yargıya güvenin zedelenmesi bağlamında trafik para cezalarına ilişkin yapısal sorunların tespit edilmesinin bu tür sorunların çözümü açısından önemli olduğu söylenebilir.

Lehe vekâlet ücretine hükmedilmemesi konusunda ise AYM'nin sıklıkla atıf yaptığı ve anayasal ve kişisel önemden yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulduğu başvuru, *Daygınat Magomedzhamilova ve diğerleri* başvurusudur¹⁰⁵. Karara konu olan olayda başvuru sahiplerinin bir kısmı idari gözetim kararına ilişkin itirazları kabul edilmesine rağmen lehlerine vekâlet ücretine hükmedilmemesi ve bu nedenle mülkiyet ve adil yargılanma haklarının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuştur. AYM, daha önce benzer nitelikteki şikâyetlerin karara bağlanması nedeniyle anayasal önemin olmadığı¹⁰⁶, başvuru sahiplerinin ciddi bir zarara uğradığı konusunda açıklamalarının olmaması nedeniyle kişisel önemin olmadığı¹⁰⁷ gerekçesiyle anayasal ve kişisel önemden yoksunluk nedeniyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. AYM'nin söz konusu kararından sonra da lehe vekâlet ücretine hükmedilmemesi nedeniyle çok sayıda başvuru yapılmış ve anayasal ve kişisel önemden yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur¹⁰⁸. Lehe vekâlet

¹⁰¹ Ali Rıza Ak, Karşıoy Gerekçesi § 1-2.

¹⁰² Ali Rıza Ak, Karşıoy Gerekçesi § 3.

¹⁰³ Benzer nitelikteki örnek başvurular için bkz. F.N.G., B. No: 2014/11928, 21/6/2017; Erenkum İnş. Taah. Nak. Gıda Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2017/6462, 27/2/2020.

¹⁰⁴ Ali Rıza Ak, Karşıoy Gerekçesi § 9-10.

¹⁰⁵ Daygınat Magomedzhamilova ve diğerleri, B. No: 2015/516, 20/3/2019.

¹⁰⁶ Daygınat Magomedzhamilova ve diğerleri, § 40.

¹⁰⁷ Daygınat Magomedzhamilova ve diğerleri, § 41.

¹⁰⁸ Bahsedilen örnek başvurular için bkz. A.O.C. ve diğerleri, B. No: 2015/9777, 26/9/2019, R.A.

ücretine hükmedilmemesi gerekçesiyle yapılan başvuruların sayısı da göz önünde bulundurulduğunda, bu konuda yapısal bir sorun olduğu söylenebilir.

Yapısal sorunun varlığına işaret eden bir diğer konu, tutukluluk incelemelerinde savcılık mütalaasının karşı tarafa bildirilmemesine ilişkindir. *Devran Duran* başvurusunda¹⁰⁹ başvuru, tutukluluğun devamı kararlarına yönelik itirazları inceleyen mahkemenin Cumhuriyet Savcısı'nın mütalaasını almasına rağmen bu mütalaa kendilerine bildirilmeden itirazın reddedildiğini ileri sürmüştür. AYM, daha önce bu konuda çok sayıda başvurunun incelendiğini, konuyla ilgili açık içtihadın bulunduğunu, başvurunun genel bir soruna işaret etmediğini belirterek başvurunun anayasanın uygulanması ve yorumlanması, temel hak ve özgürlüklerin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından öneminin ortaya konulmadığı sonucuna ulaşmıştır¹¹⁰. Kişisel önem bakımından yapılan değerlendirmede ise başvurunun savcı mütalaasının kendisine bildirilmemesi nedeniyle ciddi anlamda zarar gördüğü konusunda açıklama yapmamasına istinaden önemli bir zararın oluşmadığı sonucuna varılmıştır¹¹¹. AYM'nin *Devran Duran* başvurusuna ilişkin kararından sonra da savcılık mütalaasının bildirilmemesi nedeniyle çok sayıda başvuru yapılmış ve kabul edilemez bulunmuştur¹¹². Süregelen başvurular da dikkate alındığında, trafik idari para cezaları, lehe vekâlet

(2), B. No: 2015/15891, 9/10/2019, M.Q., B. No: 2015/11553, 24/10/2019, Kristina Luttsato ve diğerleri, B. No: 2016/4754, 20/4/2020, Mohamed Sabry Aly Azzazy ve diğerleri, B. No: 2016/40091, 20/4/2020, Bilal Abdulsattar El Raviye ve diğerleri, B. No: 2018/27603, 15/5/2020, Maftuna Soleva ve diğerleri, B. No: 2016/1562, 15/5/2020, Mehmet Kocaağa, B. No: 2017/21161, 30/6/2020, Rasul Tamaev ve diğerleri, B. No: 2016/30880, 21/7/2020, Haitham Salah Abdelkhalek Mahmoud ve diğerleri, B. No: 2017/29511, 9/9/2020, Hekmatullah Kamalov ve diğerleri, B. No: 2017/5038, 15/9/2020, Otabek Karimov ve diğerleri, B. No: 2016/36559, 4/11/2020, Matitsong Maitouhuti ve diğerleri, B. No: 2017/22784, 31/12/2020, Güler Ertugay ve diğerleri, B. No: 2017/34088, 19/11/2020, Abdulaziz Cedan ve diğerleri, B. No: 2016/32270, 7/4/2021.

¹⁰⁹ Devran Duran [GK], B. No: 2014/10405, 25/5/2017.

¹¹⁰ Devran Duran [GK], § 117.

¹¹¹ Devran Duran [GK], § 120.

¹¹² Bahsedilen örnek başvurular için bkz. Cihan Karabay, B. No: 2014/2906, 8/11/2017, Kadri Karakaş, B. No: 2014/823, 8/3/2018, Özgür Arıbaş, B. No: 2015/2394, 31/10/2018, Turgut Tan, B. No: 2015/6974, 14/11/2018, Bilal Sönmezsoy, B. No: 2015/2755, 28/11/2018, Yunus Çiçek, B. No: 2016/11172, 26/12/2018, Ufuk Yeşil, B. No: 2016/21926, 17/4/2019, F.A., B. No: 2017/38209, 11/9/2019, Mutlu Bulut, B. No: 2017/20749, 26/9/2019, A.E.S., B. No: 2017/13568, 12/2/2020, Kenan Koçer, B. No: 2018/1926, 27/2/2020, İsmail Solmaz, B. No: 2017/15251, 12/2/2020, Mehmet Ali Pekgüzel, B. No: 2017/16053, 4/5/2020, İlhami İzmirli, B. No: 2017/21175, 23/6/2020, Hasan Mutlu Altun, B. No: 2016/30823, 10/6/2020, Tarık Korkmaz, B. No: 2019/13057, 9/7/2020, Ali Efendi Peksak (3), B. No: 2017/19054, 29/9/2020, Şükrü İlci, B. No: 2018/3449, 18/11/2020, Serkan Durmuşoğlu, B. No: 2018/25852, 13/4/2021.

ücretine hükmedilmemesi ve tutukluluk incelemelerinde alınan savcı mütalaasının sanık veya müdafiiye bildirilmemesi konularında önemli yapısal sorunların yaşandığı söylenebilir.

AYM'nin yapısal bir sorunla karşılaşması hâlinde pilot karar vermesi¹¹³ ve durumu yasama organına bildirmesi¹¹⁴, yapısal sorunun çözümü bakımından etkili yöntemlerdir. Nitekim Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 75 hükmü uyarınca başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklanması ve sorunun başka başvurulara da yol açtığına tespit edilmesi ya da sorunun yeni başvurulara yol açacağına öngörülmesi hâlinde pilot karar usulü uygulanabilir. Benzer biçimde yapısal sorunun çözümü için karar yasama organına gönderilerek “doğrudan çağrı” kararları verilebileceği gibi kararın bütününden yapısal sorunun varlığının ve yasama organının düzenleme yapması gerekliliğinin anlaşıldığı “dolaylı çağrı” kararları da verilebilir¹¹⁵. Nitekim 6216 sayılı kanun m. 50 uyarınca başvuru sonucu verilen kararın muhatabının TBMM olması mümkündür¹¹⁶. Dolayısıyla kararın TBMM'ye bildirilmesinin önünde bir engel bulunmamaktadır. Bahsi geçen önlemler alınmasına rağmen yapısal sorunun giderilememesi, AYM içtihadının kamu makamları ve derece mahkemeleri tarafından yeterince anlaşılmadığını ve uygulanmadığını göstermektedir. Bu durum ise yapılan başvuruların anayasanın uygulanması ve yorumlanması, temel hak ve özgürlüklerin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıdığını göstermektedir. Bu nedenle kanımızca AYM içtihatlarının kamu makamları ve derece mahkemeleri tarafından göz ardı edildiği yapısal sorunlara ilişkin başvurular, anayasal öneme sahip kabul edilmelidir.

¹¹³ AYM'nin verdiği pilot kararlar için bkz. Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019, Hamit Yakut [GK], B. No: 2014/6548, 10/6/2021, Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2018/14884, 27/10/2021, Nevriye Kuruç [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2016/5903, 10/3/2022.

¹¹⁴ AYM'nin TBMM'ye çağrı konusunda verdiği kararlar için bkz. Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019, Süleyman Başmeydan [GK], B. No: 2015/6164, 20/6/2019, Bedrettin Morina [GK], B. No: 2017/40089, 5/3/2020, Sabri Uhrağ [GK], B. No: 2017/34596, 29/12/2020, Süleyman Kurtel [GK], B. No: 2016/1808, 22/1/2021, Hamit Yakut [GK], B. No: 2014/6548, 10/6/2021, Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2018/14884, 27/10/2021, Nevriye Kuruç [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2016/5903, 10/3/2022.

¹¹⁵ Göztepe, E. (2021). “Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Anayasa Mahkemesi'nin Doğrudan ve Dolaylı “Çağrı Kararları” Üzerine Bir İnceleme” *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 38., S. 1., s. 56-57.

¹¹⁶ Kılıç, A. (2021) “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine Bildirilmesi” *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 38, S. 1, s. 99.

V. ANAYASAL VE KİŞİSEL ÖNEM KRİTERİ ÇERÇEVESİNDE İŞ YÜKÜ SORUNUNA YÖNELİK ALTERNATİF ÇÖZÜMLER

AYM'ye bireysel başvuru usulünde iş yükünü artıran en önemli etkenin bireysel başvuru kurumunun tam olarak kavranamaması olduğu söylenebilir. Yapılan pek çok başvurunun kabul edilebilirlik aşamasını geçememesi, AYM'nin bir "süper temyiz makamı" olarak görüldüğünü, ikincillik ilkesinin anlaşılamadığını göstermektedir. Mahkemeye yönelik söz konusu yaklaşım, başvuru sayılarının yıldan yıla artmasına yol açmıştır. Her şeyden önce AYM'nin yalnızca temel hak ve özgürlükler kapsamında inceleme yaptığı ve bireysel başvuru yolunun ikincil nitelikte hukuki bir yol olduğunun anlaşılması gerekmektedir. İkincillik ilkesinin anlaşılması ve iş yükü sorununun çözümü için yasal reformlar yapılmasının etkili olacağını söylemek mümkündür. Ancak önemle vurgulamak gerekir ki yapılacak yasal reformlar, ikincillik ilkesinin anlaşılması ve iş yükü sorununun çözülmesinde yalnızca destekleyici olacaktır. Bu hususta asli görev başta çağrı kararları bağlamında yasama ve genel olarak yargı organı olmak üzere kamu gücünü kullanan tüm makamlara aittir.

Anayasal ve kişisel önem kriteri çerçevesinde iş yükü sorunu ele alındığında alternatif çözümlerin olduğunu söylemek mümkündür. Bu alternatiflerden ilki AYM Başkanı Sn. Zühtü Arslan'ın da ifade ettiği üzere anayasal önem kriterini müstakil bir kabul edilebilirlik kriteri hâline getirmektir. Kanun hükmünde böyle bir değişikliğin yapılması hâlinde AYM'ye geniş bir takdir marjı sağlanacağı söylenebilir. Nitekim anayasal önem kriterinin objektif ölçütlere bağlanarak sınırlarının tespit edilmesi oldukça zordur. Bu nedenle hangi başvuruların anayasal önemden yoksun sayılacağı büyük ölçüde mahkemenin takdir yetkisine bağlı olacaktır. Ayrıca anayasal önem kriterinin müstakil bir kabul edilebilirlik kriteri hâline getirilmesi, başvuru ilkesel yahut maddi anlamda önemli bir zararı olması hâlinde dahi, başvurunun kabul edilemez bulunmasının önünü açacaktır. Kanaatimizce böyle bir sonuç, hukuk devleti ve insan haklarına saygı ilkesiyle bağdaşmayacaktır.

Sorunun çözümüne yönelik bir diğer alternatif çözüm, 6216 sayılı Kanun m. 48 hükmünde yer alan "*önem taşımayan ve başvuru ilkesel yahut maddi anlamda önemli bir zarara uğramadığı*" ifadesinde "ve" bağlacı yerine "veya" bağlacının kullanılmasıdır. Böyle bir değişikliğin yapılması hâlinde anayasal önem ve kişisel önem kriterlerinden birinin yokluğu hâlinde kabul edilemezlik kararı verilebilecektir. Ancak bu durum, mahkemenin kişisel önem

taşıması dahi anayasal önemi olan başvuruların kabul edilemezliğine hükmetmesinin önünü açacak ve böyle bir sonuç, genel etki doğuracak içtihatların oluşmasının önüne geçebilecektir. Ayrıca böyle bir değişiklik hâlinde anayasal önem taşımayan başvuru doğrudan kabul edilemez bulunabilecek ve ilk alternatifte benzer olarak kişisel önem kriteri fonksiyonsuz hâle gelecektir.

İş yükü sorunun çözümüne yönelik kişisel önem kriteri kapsamında yapılabilecek bir diğer reform, 6216 sayılı Kanun'a maddi zarar miktarının başvuru açısından önemli olduğunun başvuru tarafından ispat edileceği¹¹⁷ ve maddi zararın önemli olup olmadığına başvurunun mali durumuna göre AYM tarafından karar verileceğine ilişkin hükmün eklenmesi olacaktır. Mali durum incelenirken ise örneğin aylık gelir yahut tüzel kişiler veya tacirler için vergi beyannamesi gibi ölçütlerin esas alınması mümkün hâle gelecektir. AYM kararları incelendiğinde mahkemenin genellikle 5.000 TL'nin üzerinde maddi zarar bulunması hâlinde başvuruyu inceleyerek karar verdiği görülmektedir. Ancak maddi zarar miktarının başvuru açısından önemli olup olmadığı, yalnızca başvurunun mali durumuna göre tespit edilebilecek bir husustur. Bu nedenle mali durum değerlendirmesi yapılmaksızın maddi zarar kapsamında kişisel önem incelemesi yapılması mümkün değildir. Bu şekilde bir uygulama, başvuru açısından önemsiz olan maddi zarara ilişkin başvuruların da incelenmesine neden olmakta ve iş yükünü artırmaktadır. Nitekim AYM'nin yakın tarihli bir kararının karşı oy gerekçesinde "*Somut olayda başvuru, sermaye şirkettir. Başvurucunun aleyhine toplam 800 TL vekalet ücreti ile 151,00 TL yargılama giderine hükmedilmesinin kendisine ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir açıklamasının da olmadığı gözetildiğinde önemli bir zararı olduğu kanaatine ulaşılamamıştır.*"¹¹⁸ denilerek başvurunun sermaye şirketi olduğunun vurgulanması, başvurunun mali durumuna göre inceleme yapılması gerektiğini belirtmektedir.

Meseleye tamamen iş yükü ekseninde bakıldığında, elbette ki ilk iki çözüm daha net sonuçlar verecektir. Ancak kanaatimizce anayasal önem ve kişisel önem arasındaki dengeyi en iyi şekilde sağlayacak çözüm, 6216

¹¹⁷ Adli yardım talebine ilişkin incelemelere benzer bir şekilde başvurunun mali durumunu belgelemesi ve mali durumun AYM tarafından tespit edilmesi mümkün olacaktır. bkz. *Mehmet Şerif Ay*, B. No: 2012/1181, 17/9/2013, § 27.

¹¹⁸ *Umde İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.* [GK], B. No: 2017/35282, 10/2/2022, Karşıoy Gerekçesi.

sayılı Kanun'a maddi zarar miktarının önemli olduğunun başvuru tarafından ispat edileceği ve maddi zararın önemli olup olmadığına başvurucağının mali durumuna göre AYM tarafından karar verileceğine ilişkin hükmün eklenmesi olacaktır. Nitekim ileri sürülen görüşün, ilk iki alternatiften farklı olarak kişisel önem kriterine işlevsellik kazandıracağı söylenebilir.

SONUÇ

Bireysel başvuru usulünün hukuk sistemimize girmesi, temel hak ve özgürlüklerin güvencesinde ve hukuk devleti ilkesinin tesisinde önemli katkılar sağlamıştır ve sağlamaya da devam etmektedir. Nitekim bireysel başvuru, anayasa yargısı kapsamındaki diğer hukuki yollardan farklı olarak doğrudan temel hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlamaktadır. Bu yönüyle kamu gücünü kullanan makamların ve bireylerin anayasa hukukuna katılımını sağlamakta, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından eğitici bir işlev görmektedir. Ancak özellikle son dönemde AYM'nin iş yükü ciddi bir artış göstererek mahkemenin çalışma kapasitesini aşan bir noktaya gelmiştir. İş yükünde yaşanan bu artış, bireysel başvuru yolunun geleceği bakımından endişelere yol açmış ve çözüme yönelik tartışmalara neden olmuştur.

İş yükünde yaşanan artışın birden fazla nedene bağlı olduğunu söylemek mümkündür. AYM'nin yalnızca temel hak ve özgürlükler kapsamında inceleme yaptığının ve bireysel başvuru yolunun ikincil nitelikte hukuki bir yol olduğunun anlaşılamaması, bu nedenlerden biridir. Ancak iş yükünde yaşanan artışı tamamen bu nedene bağlı olarak izah etmek mümkün değildir. Nitekim başvuru sayısında yaşanan artış, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında asli görevi üstlenen kamu gücünü kullanan makamların etkin bir hukuki koruma sağlayamadığına da işaret etmektedir. Dolayısıyla iş yükü sorununun çözümü amacıyla bireysel başvuru usulünün işleyişine ilişkin yapılacak reformların yalnızca zincirin bir halkasını oluşturacağını söylemek mümkündür.

Karşılaştırmalı hukukta iş yükü sorununun çözümü amacıyla sıklıkla kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Kabul edilebilirlik kriterleri, başvuru sayısının azalmasına doğrudan etki etmese de başvuruların filtrelenmesini ve mahkemelerin ilgili birimleri tarafından kademeli olarak incelenmesini sağlayarak kanaatimizce iş yükü sorununa çözüm oluşturmaktadır.

İş yükü sorunu, kabul edilebilirlik kriterlerinden olan anayasal ve kişisel önem kriteri çerçevesinde ele alındığında ise birden fazla çözümün olduğunu söylemek mümkündür. İlk alternatif, anayasal önem kriterinin müstakil bir kabul edilebilirlik kriteri hâline getirilmesidir. Meseleye yalnızca iş yükü bağlamında bakıldığında sorunu çözecek en net uygulamanın bu olacağı söylenebilir. İspanya uygulamasında başvuruların büyük çoğunluğunun müstakil bir kriter olan “özel anayasal önem” kriterine bağlı olarak kabul edilemez bulunması bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Nitekim böyle bir uygulama, mahkemenin takdir yetkisini ciddi ölçüde genişletmekte, hangi başvuruların anayasal açıdan önemli olduğunu tamamen mahkemenin yorumuna bırakmaktadır. Ancak anayasal önem kriterinin müstakil bir kabul edilebilirlik kriteri olarak belirlenmesinin kişinin uğramış olduğu ilkesel yahut maddi zararın göz ardı edilmesine neden olacağını, bu yönüyle hukuk devleti ve insan haklarına saygı ilkesiyle bağdaşmayacağını düşünmekteyiz.

Bir diğer alternatif 6216 sayılı Kanun m. 48 hükmünde yer alan “önem taşımayan ve başvurusunun önemli bir zarara uğramadığı” ifadesinde “ve” bağlacı yerine “veya” bağlacı kullanılarak anayasal önem ve kişisel önem kriterlerinden birinin yokluğu hâlinde başvurunun kabul edilemez bulunmasına imkân sağlamaktır. Ancak bu çözüm yöntemi de bahsettiğimiz ilk alternatiften farklı bir sonuca yol açmayacaktır. Nitekim anayasal önemin mevcut olmaması hâlinde kişinin uğradığı ilkesel yahut maddi zarar hesaba katılmaksızın kabul edilemezlik kararı verilebilecektir. Ayrıca böyle bir uygulama, kişisel önem taşımasa dahi anayasal önemi olan başvuruların kabul edilemezliğine hükmedilmesinin önünü açacak ve genel etki doğuracak içtihatların oluşmasının önüne geçebilecektir.

Sorunun çözümüne yönelik alınabilecek bir diğer önlem 6216 sayılı Kanun’a maddi zarar miktarının başvuru açısından önemli olduğunun başvuru tarafından ispat edileceği ve maddi zararın önemli olup olmadığına başvurusunun mali durumuna göre AYM tarafından karar verileceğine ilişkin bir hüküm eklenmesi olacaktır. Nitekim maddi zararın başvurusunun mali durumuna göre belirlenmemesi, başvuru açısından önemli olmayan maddi zarara ilişkin başvuruların mahkemece incelenmesine neden olmakta ve iş yükünü artırmaktadır. Kanun hükmüne bu doğrultuda yapılacak eklemenin kişisel önem kriterine de işlevsellik kazandıracağı söylenebilir. Zira başvurusunun mali durumu

hesaba katılmaksızın meydana gelen maddi zararın başvuru açısından önemli olup olmadığını tespit etmek mümkün görünmemektedir. Bu çerçevede örneğin aylık gelir, vergi beyannamesi gibi ölçütlerle maddi zararın başvuru açısından önemi tespit edilebilecektir. Aynı zamanda maddi zarar miktarı bakımından başvuru kişinin mali durumunun esas alınmasının hem başvuru kişileri açısından hakkaniyeti sağlayacağı hem de iş yükünü hafifleteceğini söylemek mümkündür. Bu yöntemle, diğer alternatiflerden farklı olarak kişisel önem kriterinin tamamen göz ardı edilmeyeceğini, yalnızca söz konusu kriterle işlevsellik kazandırılacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

AYM Başkanı Sn. Zühtü Arslan, 25.04.2022 tarihinde Anayasa Mahkemesinin 60. Kuruluş Yıldönümünde yaptığı açış konuşmasında, AYM'nin altmış yıllık tarihinin en yoğun iş yüküyle karşı karşıya olduğunu vurgulayarak yasama organını kanuni düzenleme yapmaya davet etmiştir¹¹⁹. Yukarıda açıkladığımız gerekçelerle, kanaatimizce anayasal ve kişisel önem kriteri çerçevesinde yapılması gereken, 6216 sayılı Kanun'a maddi zarar miktarının başvuru açısından önemli olduğunun başvuru tarafından ispat edileceği ve maddi zararın önemli olup olmadığına başvuru kişinin mali durumuna göre AYM tarafından karar verileceğine ilişkin bir hüküm eklenmesidir.

¹¹⁹ Konuşmanın tam metni için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-60-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 11/05/2022)

KAYNAKÇA

- AÇIKGÜL, Hacı Ali (2021). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S. 48., ss. 109-150.
- ALTINKÖK, Serhat (2013). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) maddesinde yer alan yeni kabul edilebilirlik ölçütü: ‘önemli zarar’”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 62., S. 2., ss. 349-406.
- ANTELO, Luis Fernandez (2013) “Bireysel Başvuruların Kabul Edilebilirlik Kriterleri: (Anayasal Önem Kriteri Ağırlıklı Bir İnceleme)” *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., S. 1., ss. 127-137.
- ATAR, Yavuz (2021). *Türk Anayasa Hukuku*, Güncellenmiş 14. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan’ın “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İş Yükü ve Çözüm Önerileri” Konferansında Yaptığı Konuşma, 01.03.2022.
- Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan’ın “Adli Yargıda Bireysel Başvuru Kararları ve İhlalin Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması” Konulu Bölge Toplantısında Yaptığı Açış Konuşması, 28.03.2022.
- Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan’ın Anayasa Mahkemesinin 60. Kuruluş Yıldönümünde Yaptığı Açış Konuşması, 25.04.2022.
- Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan’ın “Adli Yargıda Bireysel Başvuru Kararları ve İhlalin Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması” Konulu Bölge Toplantısında Yaptığı Açış Konuşması, 13.06.2022.
- BAAMONDE, Maria Emilia Casas (2009). “Amparo Başvurusu”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 25., S. 1., ss. 101-110.
- BAYKAN, Metin (2020). *Anayasa Mahkemesi’ne Yapılan Bireysel Başvuruların Ön İncelemesi ve Kabul Edilebilirliği*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BİLİR, Faruk (2006). “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yapısı ve 14 Nolu Protokol”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 55., S. 1., ss. 135-156.
- CENGİZ, Serkan (2005). “14 No.lu Protokol ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Getirilecek Olan Değişiklikler”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 56., ss. 341-358.

- Council of Europe, Explanatory Report to Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention, Council of Europe Treaty Series, No. 194, 13.05.2004.
- DOĞAN, Zelal Pelin (2021). *Bireysel Başvuru Usulünde Önemli Zarar Ölçütü*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- DOĞAN, Zelal Pelin (2022). "İspanya Anayasa Mahkemesine Amparo Başvurusunda Özel Anayasal Önem Kriteri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 39., S. 1., ss. 93-146.
- DURSUN, Halil İbrahim (2018). *Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Sebepleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- DÜLGER, Murat Volkan (2021). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Düzenlenen Yargısal Koruma Mekanizması ve 14 No.lu Ek Protokolle Öngörülen Değişiklikler (The Judicial Protection Mechanism Regulated by the European Convention on Human Rights and the Amendments Prescribed by the Additional Protocol No. 14)" Available at SSRN 3790562, ss. 1-91.
- EFE, Metin (2016). *Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında: Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- EREN, Adurrahman (2021). *Anayasa Hukuku Dersleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ESEN ARNWINE, Selin (2003). "İspanya'da Bireysel Başvuru Yolu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 52., S. 4., ss. 249-271.
- GEMALMAZ, H. Burak (2011) "AİHM Yargısında Yeni Dönem: Protokol No. 14 ile Getirilen Yeni Kabul edilebilirlik Ölçütünün Uygulanmasına Eleştirel Bakış" *Public and Private International Law Bulletin*, Vol. 31., No. 1., ss. 209-242.
- GİRLEŞTEANU, George (2011). "The Amparo Proceedings - Instrument For The Protection Of Fundamental Rights And Freedoms - (I)", *Romanian Journal Of Comparative Law*, No. 1, ss. 54-79.
- GÖREN, Zafer (1994). "Anayasa Mahkemesine Kişisel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 11., ss. 97-134.
- GÖZLER, Kemal (2021). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Güncellenmiş 26. Baskı, Bursa, Ekin Yayınevi.

- GÖZTEPE, Ece (1998). *Anayasa Şikâyeti*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- GÖZTEPE, Ece (2021). “Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Anayasa Mahkemesi’nin Doğrudan ve Dolaylı “Çağrı Kararları” Üzerine Bir İnceleme”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 38., S. 1., ss. 43-83.
- GÖZTEPE, Ece (2011). “Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 95., ss. 13-40.
- GÜVEYİ, Nazmiye (2015). *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Aşamaları*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- HAMDEMİR, Berkan (2018). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- HARRİS, D.J./ O’BOYLE, M./ BATES, E.P./ BUCKLEY, C.M. (2009). *Law Of The European Convention On Human Rights*, Second Edition, New York: Oxford University Press.
- HASSEMER, Winfried (2004). “Anayasa Şikâyeti ve Buna İlişkin Sorunlar (Almanya’da Temel Hak Şikâyeti Hakkında Rapor)”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 21., ss. 164-178.
- İNCEOĞLU, Sibel (2017). *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- KARAARSLAN, Abdulkadir (2020). *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Usulü ve Uygulama Sorunları*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- KARAMAN, Ebru (2013). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- KILINÇ, Bahadır (2008) “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 24., S. 1., ss. 17-57.
- KILIÇ, Abbas (2021). “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine Bildirilmesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 38., S. 1., ss. 85-126.
- KOÇ, M. İlhan/ KAPLAN, Recep (Editör) (2017). *Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi*, Anayasa Mahkemesi Yayınları.

- KOMMERS, Donald P./ MİLLER, Russell A (2012). *The Constitutional Jurisprudence of The Federal Republic of Germany*, Third Edition, Durham and London: Duke University Press.
- MELLİNGHOF, Rudolf (2009). "Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 25., S. 1., ss. 31-44.
- MEYER-LADEWİG, Jens. "The Principle of De Minimis Non Curat Praetor in the Protection System of the European Convention on Human Rights.", *Constitutional Law Review*, Vol. 5., ss. 127-142.
- NARVÁEZ MEDÉCİGO, Alfredo (2016). *Rule of Law and Fundamental Rights Critical Comparative Analysis of Constitutional Review in The United States, Germany and Mexico*, Springer International Publishing.
- PAULUS, Andreas L. (2013). "Federal Alman Anayasa Mahkemesi Yasası 93A Maddesinde Düzenlenen Kabul Usulü ve "Temel Anayasal Önem" Kavramı", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., S. 1., ss. 139-149.
- Practical Guide on Admissibility Criteria.
- REGENHARDT, Bartholomäus/ Çeviren: Özkaya Ferendeci, Hamide Özden (2017). "Federal Almanya'da Bireysel Başvurunun Anlamı ve İşlevi İkinci Bölüm", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 23., S. 3., ss. 533-546.
- SALA SANCHEZ, Pascual (2012). "Temel Hakların Yargısal Korunmasında İspanyol Sistemi: İspanya Anayasa Mahkemesi'nin Kararları", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 29., ss. 227-245.
- SEZER, Abdullah (2015). "İHAS'a Ek 15 ve 16 No.lu Protokollere İlişkin Genel Gözlemler", *Anayasa Hukuku Dergisi*, C. 4., S. 8., ss. 107-129.
- SPANNO, Robert (2018). "The Future Of The European Court Of Human Rights-Subsidiarity, Process-Based Review and the Rule of Law", *Human Rights Law Review*, Vol. 18., No. 3., ss. 473-494.
- ŞİRİN, Tolga (2018). *Bireysel Başvuru Usul Hukuku*, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usul Hukuku El Kitapları Serisi-7.
- VAN BOOM, Willem H. (2009). "De Minimis Non Curat Praetor: Redress For Dispersed Trifle Rosses", *Journal Of Comparative Law*, Vol. 4., No. 2., ss. 171-185.
- VEECH, Max L./ Moon, Charles R. (1947). "De Minimis Non Curat Lex", *Michigan Law Review*, Vol. 45., No. 5., ss. 537-570.

VOĞİATSİZ, Nikos (2016). “The Admissibility Criterion under Article 35(3) (b) ECHR: A Significant Disadvantage to Human Rights Protection”, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 65, Issue. 1, ss. 185-211.

YILMAZOĞLU, Yunus Emre (2019). *Bireysel Başvuru Rehberi*, Ankara: Adalet Yayınevi.

İnternet Kaynakları

[https://hudoc.echr.coe.int/g#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/g#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})

https://www.anayasa.gov.tr/media/8309/bb_2022_3_tr.pdf

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/adli-yargida-bireysel-basvuru-kararlari-ve-ihlalin-sonuclarinin-ortadan-kaldirilmasi/>

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuruda-is-yuku-meselesi/>

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-60-kurulus-yildonumunde-yaptigi-acis-konusmasi/>

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-ihlal-kararlarinin-etkileri/>

https://www.echr.coe.int/documents/admissibility_guide_eng.pdf

<https://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/normativa/Normativa/LOTC-TextoConsolidado.pdf>

https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2020/gb2020/A-IV-2.pdf?__blob=publicationFile&v=2

https://www.tribunalconstitucional.es/en/jurisprudencia/InformacionRelevante/2022_Estadistica_202208.pdf

Kararlar

Anayasa Mahkemesi

A.E.S., B. No: 2017/13568, 12/2/2020.

A.O.C. ve diğerleri, B. No: 2015/9777, 26/9/2019.

- Abdulaziz Cedan ve diğerleri*, B. No: 2016/32270, 7/4/2021.
- Ali Efendi Peksak (3)*, B. No: 2017/19054, 29/9/2020.
- Ali Rıza Ak*, B. No: 2015/15965, 27/6/2018.
- Bedrettin Morina [GK]*, B. No: 2017/40089, 5/3/2020.
- Bilal Abdulsattar El Raviye ve diğerleri*, B. No: 2018/27603, 15/5/2020.
- Bilal Sönmezsoy*, B. No: 2015/2755, 28/11/2018.
- Cihan Karabay*, B. No: 2014/2906, 8/11/2017.
- D.D.T.*, B. No: 2019/5735, 24/11/2021.
- Daygınat Magomedzhamilova ve diğerleri*, B. No: 2015/516, 20/3/2019.
- Devran Duran [GK]*, B. No: 2014/10405, 25/5/2017.
- Ebru Çıtlak ve Fazilet Demirbaş*, B. No: 2017/37573, 2/12/2020.
- Ercan Demirbaş*, B. No: 2018/20608, 15/9/2021.
- Erenkum İnş. Taah. Nak. Gıda Tur. San. ve Tic. Ltd. Şti.*, B. No: 2017/6462, 27/2/2020.
- F.A.*, B. No: 2017/38209, 11/9/2019.
- F.N.G.*, B. No: 2014/11928, 21/6/2017.
- Fırat Kılınç*, B. No: 2018/2796, 12/1/2021.
- Güler Ertugay ve diğerleri*, B. No: 2017/34088, 19/11/2020.
- Haitham Salah Abdelkhalek Mahmoud ve diğerleri*, B. No: 2017/29511, 9/9/2020.
- Hamit Yakut [GK]*, B. No: 2014/6548, 10/6/2021.
- Hasan Mutlu Altun*, B. No: 2016/30823, 10/6/2020.
- Hekmatullah Kamalov ve diğerleri*, B. No: 2017/5038, 15/9/2020.
- Hilmi Kocabey ve diğerleri*, B. No: 2018/27686, 17/11/2021.
- İlhami İzmirli*, B. No: 2017/21175, 23/6/2020.
- İsmail Solmaz*, B. No: 2017/15251, 12/2/2020.
- K.V. [GK]*, B. No: 2014/2293, 1/12/2016.
- Kadri Karakaş*, B. No: 2014/823, 8/3/2018.

Kenan Koçer, B. No: 2018/1926, 27/2/2020.

Keskin Kalem Yayıncılık ve Ticaret A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2018/14884, 27/10/2021.

Kristina Luttsato ve diğerleri, B. No: 2016/4754, 20/4/2020.

M.Q., B. No: 2015/11553, 24/10/2019.

Maftuna Solieva ve diğerleri, B. No: 2016/1562, 15/5/2020.

Maitisong Matouhuti ve diğerleri, B. No: 2017/22784, 31/12/2020.

Mehmet Ali Pekgüzel, B. No: 2017/16053, 4/5/2020.

Mehmet Kocaağa, B. No: 2017/21161, 30/6/2020.

Mehmet Selim Demir, B. No: 2019/13365, 24/3/2021.

Mohamed Sabry Aly Azzazy ve diğerleri, B. No: 2016/40091, 20/4/2020.

Mehmet Şerif Ay, B. No: 2012/1181, 17/9/2013.

Mutlu Bulut, B. No: 2017/20749, 26/9/2019.

Necla Yaşar, B. No: 2020/35444, 14/9/2021.

Nevriye Kuruç [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022.

Otabek Karimov ve diğerleri, B. No: 2016/36559, 4/11/2020.

Özgür Arıbaş, B. No: 2015/2394, 31/10/2018.

R.A. (2), B. No: 2015/15891, 9/10/2019.

Rasul Tamaev ve diğerleri, B. No: 2016/30880, 21/7/2020.

Sabri Uhrağ [GK], B. No: 2017/34596, 29/12/2020.

Serkan Durmuşoğlu, B. No: 2018/25852, 13/4/2021.

Süleyman Başmeydan [GK], B. No: 2015/6164, 20/6/2019.

Süleyman Kurtel [GK], B. No: 2016/1808, 22/1/2021.

Şükrü İlci, B. No: 2018/3449, 18/11/2020.

Tarık Korkmaz, B. No: 2019/13057, 9/7/2020.

Turgut Tan, B. No: 2015/6974, 14/11/2018.

Ufuk Yeşil, B. No: 2016/21926, 17/4/2019.

Umde İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti. [GK], B. No: 2017/35282, 10/2/2022.

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş. ve diğerleri [GK], B. No: 2016/5903, 10/3/2022.

Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019.

Yunus Çiçek, B. No: 2016/11172, 26/12/2018.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Giuran/Romania, No: 24360/04, 21/06/2011.

Korolev/Russia, No: 25551/05, 12/04/2007.

Tyrer/ The United Kingdom, No: 5856/72, 25/04/1978.

Vartic/Romania, No: 14150/08, 10/07/2012.